
Рецензія на монографію «Судова влада»

Загальний обсяг монографії «Судова влада»¹ становить понад 65 друкованих аркушів. Це унікальний, фундаментальний за масштабом і вражаючий за сферою охоплення проект, який торкається усіх аспектів функціонування судової гілки влади в Україні, висвітлює безліч проблем у цій царині й одночасно пропонує вдалі шляхи їх вирішення.

Актуальність дослідження базисних категорій доктрини судової влади не викликає заперечень в умовах триваючої трансформації вітчизняної правової системи. Із здобуттям незалежності у 1991 р. Україна стала на тривалий та складний шлях досягнення ідеалів правової держави, утілення ідей панування права у суспільстві, досягнення гідного рівня життя й соціальної захищеності наших співгромадян. Досягнення цих амбітних цілей неможливе без системного реформування усіх сфер публічного сектору, реалізації європейських стандартів державного будівництва, створення живильного підґрунтя для розвитку інститутів громадянського суспільства, забезпечення реалізації громадянських прав та індивідуальних свобод окремих індивідів. Зрозуміло, що така докорінна зміна парадигми суспільного розвитку, яка відбулася на руїнах держави й дала поштовх для ста-

новлення ідеї української державності як самостійного феномену, може відбуватися лише за умови належного теоретичного обґрунтування ключових напрямів судової реформи. Необхідність реформування судової гілки влади й подальшого удосконалення конституційно-правових основ судоустрою зумовила ухвалення Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, а також утворення Конституційної комісії на підставі Указу Президента України від 3 березня 2015 р. № 119/2015. Положення названих нормативно-правових актів і напрацювання Конституційної комісії у сфері правосуддя спонукають до поглибленого наукового дослідження правовідносин, які виникають у сфері реалізації повноважень судової гілки влади й вироблення пропозицій, спрямованих на зміцнення її інституційної незалежності.

Рецензована монографія являє собою оригінальну й досить успішну спробу опанування основних, найновіших, найактуальніших і найсучасніших концепцій і теорій, сукупність яких становить підґрунтя для розвитку відносно нової для вітчизняної юриспруденції

¹ Судова влада : монографія / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2015. – 792 с.

галузі судового права. Вже сама ідея акумулювання кращих здобутків української науки судоустрою в єдиному фундаментальному виданні заслуговує на схвалення й підтримку.

У центрі наукових пошуків авторів – судова гілка влади. Реалізація конституційних принципів правової держави багато в чому залежить від діяльності суду й забезпечення права кожного на доступ до правосуддя. У правовій державі судова влада виконує роль арбітра, який слідкує за дотриманням законів і розв’язує найгостріші суспільні та юридичні конфлікти. Саме суд забезпечує дотримання прав і свобод громадян та їх захист у випадку порушень, виступає гарантом законності й стабільності правопорядку у суспільстві.

Ознайомлення зі змістом рецензованої наукової роботи свідчить про намагання її упорядників охопити усі аспекти функціонування суду й суміжних інститутів, торкнутися найбільш дискусійних й актуальних проблем вітчизняного правосуддя. У виданні висвітлено низку ідей, концепцій і положень, що є міцним фундаментом для формування нової для української правничої теорії галузі права – судового права. Концентрація, згрупування правових норм і приписів навколо єдиного об’єкта – суду – дозволить чітко окреслити предмет і метод цієї галузі права, визначити її специфічні особливості й надати можливість органічно «вбудувати» цю галузь у систему вітчизняного права. Саме це дає можливість віднести представлену працю до важливого джерела сучасної доктрини, яка має служити поштовхом і одночасно основою для подальших

галузевих наукових досліджень у сфері юриспруденції.

Видання «Судова влада» не лише містить найвагоміші здобутки досліджень провідних науковців – представників харківської школи судового права, а й визначає подальші напрями розвитку законодавства, яке регламентує функціонування суду та суміжних правових інститутів. Про це свідчить насамперед аналіз нових інститутів, який ми знаходимо на сторінках рецензованої монографії. Так, новим для вітчизняної науки є підхід, відповідно до якого виокремлюється система принципів судової влади (розд. 2 монографії). Оригінальними є представлені у розд. 3 монографії засади побудови судових систем, спроба наближення національної судової системи до європейських стандартів доступності, справедливості й ефективності. Адміністрування в суді як сукупність способів і методів управління судовою системою, проаналізована у підрозд. 4.7 монографії, також являє собою нову для вітчизняної науки судоустрою концепцію. Уперше на монографічному рівні представлено обґрунтування й змістовний аналіз елементів правового статусу суду як органу судової влади (підрозд. 4.1). Безумовним здобутком колективу авторів є всебічне дослідження правового статусу носіїв судової влади, як суддів, так і народних засідателів і присяжних, а також висвітлення основних сучасних підходів до інститутів добору суддів та відповідальності служителів Феміди. Розвиток вказаних сфер правового регулювання останніми роками був особливо активним, що засвідчується суттєвим розширенням нормативної бази, яка ре-

гламентує функціонування судової гілки влади. На шпальтах наукової літератури з'явилося чимало праць, присвячених окремим інститутам судового права, узагальнення й критичне переосмислення яких зроблено у рецензованому виданні. Це дає додаткові підстави для формування відокремленої самостійної правової галузі – судового права.

Пропозиції й міркування, висловлені на шпальтах рецензованого видання, можуть стати у пригоді під час реформування деяких сегментів судової системи України, її окремих органів і установ. Так, найбільш актуальним на сьогодні є інституційне зміцнення системи судів загальної юрисдикції, відновлення довіри до судової гілки влади у цілому й до суддів як її носіїв, зокрема реалізація стандартів доброчесності й підзвітності суддів громадянському суспільству. Міцне теоретичне підґрунтя для проведення відповідних перетворень міститься на сторінках видання «Судова влада», автори якого беруть найактивнішу роль у написанні й рецензуванні проектів законодавчих актів і визначенні ключових напрямів реформування сучасного судоустрою.

Безперечною перевагою рецензованої наукової праці є його яскраво виражена євроінтеграційна складова, яка відслідковується в кожному томі й розділі. Основні інститути судової гілки влади, важливі положення доктрини судового права оцінюються з точки зору європейського вектора розвитку України, стандартів і нормативів Ради Європи і Європейського Союзу. Офіційно проголошені наміри України долучитися до основних європейських організа-

цій вимагають аналізу вітчизняної нормативної бази під кутом зору її узгодженості з основоположними приписами права ЄС (як статутного, так і прецедентного). Ця обставина знайшла належне відображення в монографії, зокрема під час аналізу різновидів судових систем, критеріїв їх ефективності, правового статусу носіїв судової влади.

До здобутків авторів видання «Судова влада» можна віднести спробу встановлення інтегративних зв'язків судового права з іншими галузевими науками, зокрема цивільним і кримінальним процесом, конституційним, адміністративним, кримінальним та іншими галузями права. Насамперед відповідні зв'язки простежуються під час дослідження таких принципів судової влади, як незалежність, єдність, легітимність, транспарентність, самостійність (підрозділи 2.2–2.6 монографії), які можна без застережень класифікувати і як принципи судового права. Дослідження означених питань на доктринальному рівні є вкрай важливим, оскільки активний розвиток суспільних відносин у відповідних галузях вимагає їх належного правового забезпечення.

Належним чином у рецензованому виданні представлені й порівняльно-правові дослідження, а також аналіз практики судових й інших правозастосовних органів у структурі судової гілки влади. Це свідчить про належний рівень достовірності й обґрунтованості отриманих наукових висновків і пропозицій.

Фундаментальна наукова праця «Судова влада» має важливий історіографічний аспект. З одного боку, у виданні зібрана квінтесенція наукової думки незалежної України у сфері су-

доустрою, а з другого – у ньому показаний динамічний розвиток відповідної галузі знань. Так, досить активними темпами останні два десятиліття розвивалися такі сфери законодавства про судоустрій, як конкурсний добір суддів, електронні технології судового адміністрування, внутрішня спеціалізація суддів, соціологічні й правсоціологічні методики виміру ефективності судової системи, підвищення рівня транспарентності судів і добросовісності суддів за рахунок реалізації нових технологій комунікацій суду й посилення антикорупційних стандартів відповідно. КПК України 2012 р. уперше на законодавчому рівні запровадив передбачений Основним Законом України інститут суду присяжних. Цей поступовий розвиток законодавства знайшов належне відображення у рецензованому виданні. Не можна також не відмітити той факт, що автори монографії не оминули найкращі здобутки радянських і пострадянських правових наукових шкіл. Збереження генетичного зв'язку сучасних наукових досліджень із надбанням минулих років із одночасною інтеграцією українського правового простору з європейським і загальносвітовим – важливе завдання сучасної вітчизняної юриспруденції.

Належне місце на сторінках рецензованого видання знайшли аналіз і наукова оцінка найважливіших актів законодавства, ухвалених за часи незалежної України, а саме: Конституції України 1996 р. (та подальших змін і доповнень до Основного Закону), напрувань Конституційної комісії у сфері правосуддя, Кримінального процесуального кодексу України від

13 квітня 2012 р., законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2012 р., «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 р., «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р., «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 р., «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. Аналіз новел законодавства, здійснений на доктринальному рівні, дозволяє виділити відповідні переваги і прогалини нормативного матеріалу, визначити подальші напрями його удосконалення.

Значна цінність представленої на рецензію наукової роботи полягає в тому, що її автори не обмежують свої наукові пошуки виключно судовою владою та її інституційним утіленням – судовою системою, а стосуються суміжних правових інститутів, які мають найтісніші зв'язки із судовою гілкою влади, а саме: прокуратури, адвокатури, безоплатної правової допомоги, органів виконання судових рішень (підрозділи 6.2–6.5 монографії). Автори відповідних підрозділів висвітлюють найактуальніші проблеми розвитку відповідних інституцій і намагаються показати шляхи їх взаємодії з судовою гілкою влади. Це забезпечує комплексність та змістовно-логічну завершеність рецензованого наукового дослідження.

Монографія «Судова влада», незважаючи на свій науковий, фундаментальний характер, написана досить популярною і зрозумілою мовою. Отже, вона буде корисною не лише для фахових юристів, як вчених, так і практиків, а й для широкого кола читачів, які цікавляться проблемами юриспруденції. На

нашу думку, колектив авторів даного видання успішно виконав два важливі завдання – з одного боку, здійснено спробу розв’язання найбільш важливих теоретичних і прикладних проблем вітчизняної науки судового права, а з другого – ця комплексна доктринальна праця виконує важливу функцію правового виховання громадян у дусі найкращих цінностей правової держави, верховенства права й правової законності. Підвищення рівня правової обізнаності населення й покращення якості правової свідомості пересічних громадян через популяризацію й поширення правових знань сприятиме активізації інститутів громадянського суспільства, зміцненню основ української державності й формуванню якісно нової формації правової культури.

Р. С. Монографію «Судова влада» було присвячено пам’яті члена-кореспондента НАПрН України, завідувача кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого –

професора Івана Єгоровича Марочкина, який створив основи теорії судової влади, фундамент судового права. На жаль, Іван Єгорович передчасно пішов із життя, але його ідеї, концепції й теоретичні напрацювання, утілені в наукових працях його учнів, сприятимуть подальшому розвитку заснованої ним наукової школи. Добре, що пам’ять про Вчителя втілюється на сторінках наукових праць його вдячних учнів. У такий спосіб зберігається зв’язок поколінь і поступовість, послідовність розвитку науки.

В. Гончаренко, завідувач кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України;

О. Капліна, завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України